

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Maurer D. Annette von Droste-Hülshoff. Ein Leben zwischen Auflehnung und Gehorsam / Biographie. Bonn : Keil Verlag, 1982. 274 S.
2. Lavater-Sloman M. Annette von Droste-Hülshoff: Einsamkeit und Leidenschaft. München : Wilhelm Heyne Verlag, 1991. 525 S.
3. Kortländer B. Annette von Droste-Hülshoff und die deutsche Literatur. Bd.3. Münster in Westfalen : Aschendorff Verlag, 1979. 384 S.
4. Busse C. Annette von Droste-Hülshoff. Eine Biografie. Köln : Severus, 2014. 176 S.
5. Woessler W. "Die Droste und das "Feuilleton" der "Kölnischen Zeitung", Kleine Beiträge zur Droste-Forschung 1971. Zahnstein : Nohr; Münster: Stenderhoff in Komm, 1970.
6. Pfeiffer G.Ph. Die Lyrik der Annette von Droste-Hülshoff. Berlin : Verlag von R. Trenkel, 1914. 130 S.
7. Devlin, F. Roger Adalbert Stifter and the "Biedermeier" Imagination. *Modern Age*. Spring 2008, Vol. 50, Issue 2, P. 110–119.
8. Günther Ralf J. «DIE WELT IM SCHNECKENHAUS» – NEUE WEGE ZUR DROSTE. *Die NRW-Stiftung*. 2013. № 2. S. 6–7.
9. Kolago L. Die Dichterin Annette von Droste-Hülshoff als Komponistin. Frankfurt : Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2013. 248 S.
10. Завідняк Б. Духовна спадщина Аннети фон Дросте-Гюльсгоф. *Всесвіт: журнал іноземної літератури*. 2010. № 5/6. С. 225–232.
11. Бакалов А.С. Немецкая послеромантическая лирика (традиции и новаторство) : автореф. дис. ... д-ра фил. наук : 10.01.03. Москва, 2004. 32 с.
12. Иванова Е.Р. Литература немецкого бидермейера : учеб. пособие. Москва : ФЛИНТА, 2017. URL: <http://znanium.com/catalog/product/1032531> (дата звернення: 16.07.2019)
13. Blasberg C., Grywatsch J. Annette von Droste-Hülshoff Handbuch : Berlin/Boston. 824 S.
14. Annette von Droste-Hülshoff. Bei uns zu Lande auf dem Lande. *Spiegel Online*. URL: <https://gutenberg.spiegel.de/buch/bei-uns-zu-lande-auf-dem-lande-2838/1> (дата звернення: 16.07.2019)

УДК 82.512.161-3

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.23>

ПИТАННЯ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В РОМАНІСТИЦІ ФАТЬМИ АЛІЄ ХАНИМ

**THE QUESTION OF WOMEN'S EDUCATION
IN NOVELS WRITTEN BY FATMA ALIYE HANIM**

Демірезен І.О.,

orcid.org/0000-0001-5295-009X

асистент кафедри тюркології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дослідження присвячено висвітленню питання жіночої освіти в Османській імперії періоду Танзимату. Питання надання права жінкам на здобуття середньої і вищої освіти набуває актуальності в II пол. XIX ст., під час активних реформаторських рухів на території Османської Імперії, отже, знаходить резонансну реакцію у суспільстві, як наслідок – у літературі. У статті право на освіту для жінок розглядається в контексті вивчення «жіночого питання» в турецькій літературі II пол. XIX ст. на матеріалах романів «Мухадарат», «Уді» та «Рефет» першої письменниці та жінки-публіциста Османської імперії Фатьми Аліє Ханім. Базуючись на досвіді західноєвропейських країн, не виходячи за рамки релігійних догм ісламу, автор вибудовує власне бачення реформ, постійно наголошуючи на необхідності надання низки прав жінкам, включаючи право на освіту. У статті проаналізовано ідеї та плани розв'язання питання жіночої освіти, що містяться на сторінках романів, такі як вимога введення обов'язкової початкової базової освіти для дівчат, змога навчатися дистанційно чи індивідуально, зменшення рівня неписьменності серед жіночого населення. У статті зібрано погляди щодо оволодіння жінками ремеслом чи професією, яка б, на думку письменниці, могла послабити економічну залежність жінки від чоловіка, також запропоновано низку професій, які автор вважає актуальними для жінок. Аналізуючи романи Фатьми Аліє Ханім, автор висвітлює питання, що пов'язані з недоліками перших спроб реформування системи освіти, та окреслює такі проблеми: кадрове питання викладацького складу як початкових, так і середніх навчальних закладів для дівчат та якість програм підготовки нових кадрів вчителів та викладачів. У статті здійснено спробу окреслити новий художній образ жінки нової епохи, незалежної та освіченої, що вперше постає на сторінках романів «Мухадарат», «Уді» та «Рефет» та активно функціонує в турецькій літературі надалі.

Ключові слова: турецький роман, феміністичний рух, жіноче питання, право на освіту, Фатьма Аліє Ханім.

The study focuses on the issue of women's education in the Ottoman Empire during the period of Tanzimat. The issue of granting women the right to receive primary and secondary education became topical in second half of the XIXth century. Active reform movements in the Ottoman Empire had found resonant reaction in society, and, as a result, in literature. In the article, the right to education for women is considered in the context of studying the "women's issue" in Turkish literature of XIXth century and bases on the novels of the Fatma Aliye Hanim, such as "Muhadarat", "Udi" and "Refet". Fatma Aliye Hanim is considered to be the first writer and woman journalist of the Ottoman Empire. Implementing the experience of Western European countries without going beyond the religious dogmas of Islam, the author builds her vision of political reformation, constantly emphasizing the need to grant a number of rights to women, including the right to education. The article analyzes the ideas and plans of the author related to the issue of women's education, such as the requirement to introduce compulsory primary education for girls, the opportunity to study remotely or individually, the need to reduce illiteracy rate among the female population. The article collected views on the right of women to to learn a craft or obtain a profession, which, in the opinion of the writer, could weaken the economic dependence of a woman from a man. Article refers to the number of professions that the author considers relevant for women. Analyzing the novels of Fatma Aliye Hanim, the author covers issues related to the shortcomings of the first attempts at the reformation of education system and identifies the following problems: the question of qualification of teaching staff at primary and secondary schools for girls, the quality of training and assistance programs for teachers and instructors. The article attempts to outline the new character of a woman of new era, independent and educated, that newly appears on the pages of the novels Mukhadarat, Udi and Refet and is actively functioning in Turkish literature later.

Key words: Turkish novel, feminist movement, women's issue, women's education right, Fatma Aliye Hanim.

Постановка проблеми. Епоха Танзимату характеризується нововведеннями, запозиченими із Заходу, що почали активно втілюватися в життя з 1960-х рр. XIX ст. Перші зміни в адміністративному та соціальному житті країни відбулися вже на початку 40-х рр.: була проведена низка реформ у сфері адміністрації (створення меджлисів, тобто дорадчих органів за участю немусульман при управителях вілайетів і санджаків), суду (складання кримінального і комерційного кодексів), освіти (створення системи світських шкіл), а також було ухвалено низку заходів для вдосконалення земельних відносин і розвитку економіки. Вищезазначені реформи не могли не вплинути на світське життя інтелігенції.

Для здійснення реформ 40-х рр. XIX ст. необхідною стала зміна бачення економічних та внутрішньополітичних проблем Османської Імперії. Більшість високопоставлених осіб було примусово відправлено на навчання за кордон для здобуття освіти у Франції, Англії, Швеції та в інших країнах Європи в галузі політики, юриспруденції та, перш за все, у військовій сфері. Вивчення суспільно-політичного ладу та культури інших країн призвело до розуміння відсталості розвитку певних управлінських галузей Османської Імперії, серед яких була й освіта.

В епоху Танзимату, епоху модернізації та реформ, вперше порушено питання про роль жінки в суспільному житті. Гасло *«Жінка – друга, не менш важлива половина суспільства»* починають активно пропагувати в періодичних виданнях такі відомі діячі, як Ябдуллах Джевдет, Салахеддін Асим, Ахмед Джевдет Емре, Джелат Нурі та Зія Гьокальп, які у своїх працях наголошують на необхідності здобуття жінками освіти [5, с. 131–139]. Ідея та реалізація вирішення питання освіти для жінок знаходить резонанс у

реакцію в суспільстві і, як наслідок, у літературі, яка є *«дзеркалом суспільства»*, а отже, вивчення цього питання є актуальним.

Об'єктом дослідження є романи Фатьми Аліє Ханім, в яких порушено питання освіти для жінок, – *«Мухадарат»*, *«Уді»* та *«Рефет»*.

Предметом дослідження є розкриття змісту поняття «освіта для жінок» у вибраних романах Фатьми Аліє Ханім.

Постановка завдання. Метою і завданням цієї роботи є дослідження поглядів першої жінки-романіста Фатьми Аліє Ханім щодо питання освіти для жінок Османської Імперії.

Право на освіту для жінок розглядається в контексті вивчення «жіночого питання», результати досліджень відображено в працях: проф. Х. Емель Аші, проф. Ш. Курназ, які в галузі соціології працюють над розкриттям ролі жінки на шляху реформування соціально-політичної картини Османської Імперії; проф. А. Нермін, проф. Б. Мікаїль, проф. М.В. Шенгюль, що мають на меті дослідити загальні тенденції вирішення «жіночого питання» в художній літературі; проф. Г. Гьокальп-Алпаслан, проф. Д. Ялчин-Челік, об'єктом дослідження яких стала більшою мірою чоловіча проза періоду Танзимату, в якій порушувалися питання соціально-правового статусу жінки в османському суспільстві.

Наукова новизна праці полягає в детальному дослідженні питання освіти для жінок на матеріалах романів Фатьми Аліє Ханім *«Мухадарат»*, *«Уді»* та *«Рефет»*, що були написані в період загальної модернізації Османської імперії та тематично охоплюють питання освіти для жінок.

Виклад основного матеріалу. Питання освіти стає нагальним питанням соціального життя Османської імперії початку XIX ст., коли країна переживає внутрішньополітичну та економічну кризу.

Реформування освіти починається з моменту прийняття Плану реформування та оновлення 1839 р., який передбачав низку реформ в адміністративній, судовій, цивільно-правовій та освітній сфері.

До 1839 р. початкова освіта в Османській імперії обмежувалася сільськими і міськими школами, в яких навчали читання, письма та основ Корану. Тривалість навчання становила 3–4 роки. У навчальних закладах такого типу мали право навчатися як хлопці, так і дівчата. Проте, за традицією, дівчата школи не відвідували. Жіноча частина населення отримувала домашню освіту, яка обмежувалася знаннями щодо ведення домашнього господарства, вивченням Корану та стовпів ісламу, здобуттям елементарних навичок ремесел, що традиційно вважалися жіночими.

За винятком школи Ендерун (Enderun Mektebi) та низки шкіл закритого типу школи Аджеміогланлар (Acemioğlalar Mektebi), що надавали перевагу військово-командній освіті, не існувало закладів, які б надавали середню спеціальну освіту для хлопців. Серед світських шкіл існували Школа «Блискучої порти» (Bab-i Ali Mektebi) та школа канцелярії «Блискучої порти» (Bab-i Ali Defteri Mektebi), які готували чиновників та працівників міністерств та адміністративно-правових відділів. Окрім світських навчальних закладів, існували релігійні школи, що поряд із базовою середньою освітою викладали релігійні вчення. Проте жодна зі шкіл не приймала на навчання дівчат.

Високопоставлені особи, яких було примусово відправлено на навчання за кордон задля здобуття освіти, стають свідками того, що європейські жінки, на відміну від жінок в Османській імперії, мають змогу відвідувати навчальні заклади, брати участь у суспільному житті, очолювати благодійні фонди, опікуватися лікарнями та притулками тощо. Вивчаючи спогади працівників посольств в Європі 1829–1840 рр., знаходимо нариси образу європейської жінки із заможної родини, яка була достатньо освіченою, розумілася на літературі та мистецтві, грала на музичних інструментах і могла висловити власну думку щодо обговорюваної теми, яка стосувалася актуальних питань філософії, науки чи релігії.

Повернувшись із-за кордону, чоловіки, одружившись, воліли бачити перед собою особу, з якою могли б вести цікаву розмову про мистецтво, літературу, філософію тощо. Проте насправді до 1850-х рр. в Османській Імперії жодним чином не порушувалося питання права надання початкової освіти дівчатам, тим більше щодо відкриття навчального закладу для дівчат.

Лише 1859 р. в Стамбулі, у районі Султан Ахмед, відкривається перша школа для дівчаток, в якій дітей навчали читання, письма, Корану. Проте навіть заможні й впливові батьки неохоче дозволяли донькам отримувати освіту навіть у жіночому колективі. До того ж поставало питання щодо викладацького складу навчальних закладів для дівчат, відповідно, підготовки нових кадрів – жінок-викладачів.

Позитивним кроком вперед стало прийняття Конституції 1876 р., в якій положення ст. 114 закріплювало пункт про обов'язкову початкову освіту для обох статей.

Таким чином, у 1870 р. в м. Стамбул було відкрито Дарульмуаллімат – перший вищий навчальний заклад для жінок, метою якого була підготовка викладачів-жінок для подальшої освітньо-педагогічної роботи в школах для дівчат. Тривалість навчання в Дарульмуалліматі становила чотири роки. У школі викладалися арабська, французька, перська, османська мови, географія та математика, малювання та вишивання.

Варто наголосити на тому, що рівень освіти в перші роки після відкриття таких шкіл для дівчат не був задовільним. Так, Г. Гарнетт у своїй праці говорить, що освіта була спрямована, перш за все, на вдосконалення навичок у вишивці та шитті, а вже потім – на прищеплення вміння мислити й висловлювати свою думку. Також письменник зазначає той факт, що кількість учнів шкіл для дівчат була мізерно малою, однією з причин цього автор вважає шлюби в ранньому віці і заборону чоловіків дружинам відвідувати школу [1, с. 45–47].

Згідно з працею Сулеймана Дуйгу «Жінка в соціальному житті Туреччини», в Османській імперії навіть після відкриття перших освітніх закладів для дівчат думки щодо освіти для жінок майже не змінилися. Проте тепер чоловіки дозволяли дружині цікавитися наукою й літературою лише в тих рамках, які самі вважали прийнятними [1, с. 48–50].

Доречно провести паралель із життям Фатьми Аліє Ханім, щоб підкріпити цю думку. З особистого щоденника письменниці дізнаємося, що в дитинстві юна письменниця без дозволу батька не могла навчатися французької та літератури. Після одруження через заборону чоловіка Фатьма Аліє Ханім на довгих дев'ять років позбувається дозволу писати та читати.

Навіть після прийняття на законодавчому рівні пункту про обов'язкове здобуття початкової освіти, навчання жінок залежало від рішення чоловіка чи батька. Жіноча частина населення

не мала право приймати рішення самостійно: *«Довгий період часу жінки навчалися лише для того, щоб мати змогу підтримувати розмову із чоловіком, і вивчали французьку мову, аби не посоромити чоловіка перед іноземними гостями»* [1, с. 49].

Тобто *«жінка мала не випускати книгу зі своїх рук, мала вміти грати на фортепіано. Проте вона продовжувала бути жінкою, виконуючи всі покладені на неї раніше обов'язки»* [5, с. 67].

Питання освіти та освіченості жінок в Османській імперії не є однозначним. Варто зауважити, що саме в цей період формуються рамки надання права на освіту та реалізацію вищезазначених прав. Питання європеїзації життя жінок протистоїть культурно-релігійному світобаченню суспільства початку ХІХ ст., тому природно, що саме в цей період у художній прозі виникає негативний портрет «європеїзованої» жінки, як, наприклад, образ Мейпекер у романі «Любов до карет» Реджаїзаже Махмуда Екрема, в якому піддаються критиці спроби європеїзації світського життя. Ахмед Мітхад Ефенді в романі «Джонтюрк» («Молодотурок») говорить, що мусульманська жінка, почавши цікавитися літературою й культурою Заходу, обов'язково почне цікавитись і «духом фемінізму», що активно пропагувався в Європі в той час, проте не вбачає в цьому проблеми, підкреслюючи, що вирішення низки проблем жіноцтва в Османській імперії не має нічого спільного з феміністичним рухом. Тевфік Фікрет у праці «Бір Киз Мектебі Ічін» («Задля школи для дівчат») вказує: *«Народ, який не дозволяє жінкам здобувати освіту, прирікає чоловіків на духовну самотність!»* [1, с. 33]. Підсумувати можна словами Джелиля Нурі: *«<...> через постійні утиски жіночого населення в Османській імперії розпочалася суспільна криза». «Відтепер жінка не має розглядатися як річ чи об'єкт. За нею має бути визнано право на розлучення і проведено низку реформ, щоб звільнити жіноцтво від рабства. Для звільнення жінки з тенет всездозволеності чоловіків необхідною умовою є освіта»* [1, с. 48].

Фатьма Аліє Ханім, будучи донькою Джевдета Паші та племінницею Ахмеда Мітхада Ефенді, розуміла необхідність актуалізації питання освіти та активно пропагувала важливість навчання й оволодіння професією у своїх творах.

У романах «Правда і Вимисел», «Мухадарат» та «Уді» письменниця змальовує портрети високоосвічених і вихованих молодих осіб, що володіють іноземними мовами, цікавляться літературою та мистецтвом.

Головна героїня роману «Правда та Вимисел» описується устами покоївки таким чином: *«<...> вивчала арабську та французьку, начебто в цьому є сенс <...> постійно марнувала час за читанням європейських романів, замість того, щоб цікавитися вишивкою та шиттям, як належить справжній пані»* [2, с. 28]. Головна героїня роману «Мухадарат» зображена так: *«Фазила, як тільки почала вільно писати французькою, неначе турецькою, грала на фортепіано та тому рівні, щоб вразити викладача прикладного мистецтва»* [2, с. 45]. Головна героїня роману «Уді» описана таким чином: *«З дитинства мала неабиякий хист до мов та природних наук, проте була закохана в музику»* [2, с. 24].

У цих романах головні герої, хоч і здобули освіту в домашніх умовах, не поступаються чоловікам у віртуозному володінні мовами, чого ті навчалися в спеціальних навчальних закладах. Так, у романі «Мухадарат» Фазила, сповнена надії поспілкуватися зі своїм чоловіком про мистецтво й літературу, розчаровується, коли розуміє, що він не цікавиться цими темами, до того ж не знається на мистецтві: *«Фазила хотіла розділити з ним свої захоплення, розказати про речі, які вона спритно підмітила, щоб разом, годинами роздумуючи про сенс прочитаного, отримати влучну відповідь саме від нього. Проте він повертався додому пізно і не хотів чути ті важливі для неї питання з її уст»* [2; с. 94].

Аналогічно в романі «Уді» головна героїня після одруження з Маліком бажає продовжити розвивати навички гри на уді, проте Малік не поділяє жаги дівчини до музики й не підтримує її починань.

Авторка наголошує: людина не може жити без знань, а розвиток і пізнання є невід'ємною частиною її життя: *«Людина схожа на коштовний камінь, який без огранки, хоч і є коштовним, залишається непоміченим певний час. Проте тільки-но ми спробуємо відшліфувати якусь його сторону, камінь заграє новими барвами. Як і людина, що стає на шлях пізнання, кожного нового дня сповнюється новими думками й роздумами»* [4, с. 130].

Актуалізуючи питання освіти, Фатьма Аліє в романах порушує питання дошкільного розвитку дітей. Письменниця говорить про необхідність розвитку логічного мислення та уваги, вагомість навчання гри на музичному інструменті. Зазначаючи основні, на її думку, напрями розвитку, в романах вона неодноразово наголошує на важливості дошкільного розвитку як хлопців, так і дівчат.

У романі «Уді» мати головної героїні змалку привчає її до занять музикою, розвиваючи слух і голос, намагаючись розкрити естетику мистецтва. Навчаючи доньку гри, мати наголошує:

«Будь обережною, беручи до рук уд, концентруйся на мелодії під час свого виконання та шануй виконання інших... Осягнути мистецтво музики можна лише витративши багато зусиль задля набуття майстерності... Нехай мелодія проникне у твоє серце, лише тоді ти зможеш відтворити не лише звуки, які сприймаєш на слух, а й цілісний невеличкий світ, який відчуваєш» [4, с. 128–131].

У романі «Мухадарат», окрім здобуття навичок шиття та вишивки, батько Фазили вважає необхідним найняти приватного викладача, який вчить дівчину читати і писати не лише турецькою, а й французькою мовами. Розвиваючи цю думку, Фатьма Аліє одна за одною змальовує навчання маленької Фазили:

«Учениця ніяк не могла збагнути різниці між літерами «ع» та «ح», «ز» та «س», які були напроцуд схожі, тому викладачеві доводилося вигадувати стільки різноманітних ігор, стільки прикладів, стільки загадок та ребусів для засвоєння літер, що зрештою, опанувавши весь алфавіт, Фазила збирала всі прописи, які використовувалися для навчання, та неодноразово ховалася у саду, щоб іще раз переглянути вправи» [2, с. 28–29].

«Окрім щоденних занять із викладачем із каліграфії та пропису, окрім занять французькою мовою, дівчинка займалася з викладачем з гри на фортепіано, яка нагадувала їй справжню пані <...> хоча заняття з гри на музичному інструменті не захоплювали Фазилу як уроки французької мови, вона не могла знехтувати бажанням батька, який зауважував:

– Окрім знання мов, кожна поважна юна пані має оволодіти чарами музики, знаходити розраду в грі на фортепіано, тішити та звеселяти чоловіка та дітей» [2, с. 51–52].

Також Фатьма Аліє Ханім намагається пояснити, що й з точки зору релігії ніхто не має права позбавляти іншого змоги навчатися. Так, у романі «Рефет» батько Шуле говорить, що він не може дозволити доньці здобувати освіту:

«Наш пророк говорив, що того, хто стає на шляху до науки інших, буде покарано, і в судний день з їх уст буде виходити полум'я. То як я можу перечити слову пророка?» [3, с. 116–117].

Саме роман «Рефет» є найпоказовішим твором письменниці, що торкається теми освіти, в якому головна героїня не тільки навчається в школі для дівчат, а й, незважаючи на всі труднощі, здобуває професію викладача.

У романі Рефет, доньку Бінназ, приймають до школи для дівчаток. Незважаючи на матеріальні труднощі та постійний тиск із боку суспільства, Рефет закінчує школу і вступає до Дарульмуаллімату, який закінчує з відзнакою. До того ж Рефет допомагає матері навчитися читати і знайомить її з творами французької літератури.

У романі протиставлено два типи жінок: перший – Рефет та її подруга Шуле – освічені та незалежні, вони планують своє подальше життя присвятити вихованню нового покоління; другий – Бінназ та Джазібе, матері Ретет і Шуле, які, усе своє життя будучи залежними від чоловіка та родини, не мають змоги вирватися з ненависного оточення.

Хоч зважившись на відчайдушний крок, вони полишають маєток чоловіка, змушені тяжко працювати, з останніх сил намагаючись допомогти дівчатам в їх починаннях: отримати професію, здобути незалежність як матеріальну, так і моральну.

Представлені в романі два типи жінок є сильними типами, що ладні йти на все заради поставленої мети. Так, Рефет наприкінці роману отримує пропозицію одружитися від заможного молодого чоловіка, проте відмовляє йому й приймає рішення відправитися працювати вчителем в одне з маленьких містечок в Анатолії.

Варто наголосити, що в романі «Рефет» Фатьма Аліє Ханім змальовує перший дівочий прототип викладача літератури та наголошує, що викладання є гідною професією для молодих осіб. Героїня прагне знайти особисту незалежність, намагаючись закінчити Дарульмуаллімат, як інші герої твору Бедія та Бейхуде, що, закінчивши цей навчальний заклад, працюють учителями і є незалежними від своїх родин.

У романі, розкриваючи характер Рефет, письменниця порушує питання, якими саме якостями має бути наділена викладач-жінка. Цікавим є той факт, що Фатьма Аліє Ханім зовсім не змальовує зовнішність Рефет, а акцентує на внутрішньому світі дівчини, вказуючи на її видатний талант до наук та іноземних мов, оспівуючи її працелюбство.

На думку Фатьми Аліє Ханім, викладач є не тільки об'єктом передачі знань наступним поколінням, а, перш за все, ідеальним зразком вихованості, ввічливості та справедливості. Письменниця говорить про те, що навчальний заклад, на зразок європейських університетів, має стати засобом передачі та постійного обміну знаннями між поколіннями:

«Якщо юна особа витратить увесь свій спадок, то це означає, що вона не змогла правильно

його використати. Проте диплом – це безцінний спадок, який допоможе здобути статок» [3, с. 83].

Автор намагається переконати читача, що навчання у школі є більш плідотворним, ніж домашня освіта. Так, у школі навчання ведеться відповідно до навчального плану, до того ж кожній дисципліні відводиться необхідна кількість годин. Письменниця намагається переконати в тому, що домашнє навчання є не поступовим, а є частковим і переривчастим. На думку Фатьми Аліє Ханім, навчання в класі разом зі своїми однолітками сприятиме обміну думками між ученицями та призведе до появи конкуренції, що позитивно вплине на навчальний процес. Так, у романі «Рефет» Джазібе і Шахап, шкільні подруги Рефет, навчаються в школі. Хоча їхні старші сестри й отримали освіту вдома, батьки прийняли рішення відправити їх до навчальних закладів, вважаючи, що дівчата мають рости й навчатися разом з однолітками.

Висновки. Отже, в романах «Мухадарат», «Уді» та «Рефет» Фатьма Аліє Ханім торкається питання освіти для дівчат. Письменниця наполягає на тому, що вони мають не лише здобути навички читання й письма, а й отримати навички для самоосвіти, опанування іноземних мов тощо. Авторка виступає проти заборони батьків та чоловіків щодо навчання дівчат, вважаючи, що здобуття знань є не привілеєм, а необхідністю. До того ж письменниця нагадує, що заповідь «Навчайтеся» є першою із заповідей Корану. Фатьма Аліє наголошує, що дівчата мають повне право відвідувати освітні заклади та здобувати освіту в школах. До того ж письменниця не підтримує ідею здобуття освіти в домашніх умовах, вважаючи знання, здобуті таким чином, уривчастими й неповними. Наголошуючи на актуальності підготовки викладацького складу, автор уперше в турецькій літературі змальовує портрет жінки-викладача, яка є високоосвіченим та високоморальним прикладом для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Afetinan A., Kadın Hakları. *Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İktisat Fakültesi Dergisi*. 1981. Cilt 2, Sayı 2. С. 45–50.
2. Aliye Hanım Fatma [sadeleştiren: Osman Sevim], Muhadarat. İstanbul : Bilge Kültür Sanat, 2015. 400 с.
3. Aliye Hanım Fatma [Yrd.Doç.Dr. Şahika Karaca], Refet. İstanbul : Kesit Yayınları, 2012. 222 с.
4. Aliye Hanım Fatma [Yrd.Doç.Dr. Şahika Karaca], Udi. İstanbul : Kesit Yayınları, 2012. 155 с.
5. Tanzimat'tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın / hazırlayan Şehmus Güzel. İstanbul : TDEA. 1985. (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi)

УДК 821.111.312.9.09М'євіль

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.24>

ХИМЕРНЕ БАЧЕННЯ В РОМАНАХ NEW WEIRD (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ЧАЙНИ ТОМА М'ЄВІЛЯ)

GROTESQUE VISIONS IN THE NEW WEIRD NOVELS (BASED ON CHINA MIÉVILLE'S WRITING)

Денісова Д.Д.,

orcid.org/0000-0003-4806-4807

аспірант відділу світової літератури
Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка
Національної академії наук України

Через призму романів «Вокзал на вулиці Відчаю» (2003) та «Посольське місто» (2011) сучасного британського письменника Чайни М'євіль у статті проаналізовано візуальність як одну з визначальних властивостей нового різновиду фантастичної літератури – New Weird, напряду на перетині жанрів хорору, наукової фантастики й фентезі. З'ясовано, що спираючись на довгу традицію трансгресивного бачення (Цв. Тодоров) як засобу представлення альтернативного погляду на світ у фантастичній літературі, New Weird використовує засоби візуального в тексті з метою привернення уваги до проблем сучасності, які не входять до традиційного кола уявлень про нормальне функціонування світу. Чайна М'євіль розглядає проблему протиставлення «традиційного, схваленого більшістю» – «девіантного» через поняття штучного «мальовничого» (“picturesque”) й уведеного автором поняття «непритворного» (“pictureskew”). Саме «непритворне» розкриває реальний стан речей, але щоб його розгледіти, необхідно змістити фокус із «мальовничого» статусу-кво. Аналіз романів письменника демонструє, що у власній творчості